

جامعہ شناسی حقوق جلسہ ہفتم: وکالت

مجید محمدی

پیشه و کالت

- عمر آن از بسیاری از پیشه‌های حقوقی و قضایی کوتاه‌تر است و تنها در قرن بیستم عمومی و فراگیر شده است.
- در برخی فرهنگ‌ها اصولاً قبل از دوران مدرن این پیشه وجود نداشته است: ایران و دنیای اسلام
- افول منزلت آن در دهه‌های اخیر: نگرش به وکلا به عنوان حریص، مهاجم، متکبر، و غیر امین
- در اولین قسمت ژوراسیک پارک بعد از این که یک وکیل دو کودک را در برابر دایناسور رها می‌کند و بعد دایناسور وی را گرفته و می‌بلعد واکنش مخاطبان دوگانه است.

پیشہ وکالت

Figure 1.1. Law graduation – The Descent into the swamp

پیشه وکالت

- در اقتصادی که امروز ۷۰ درصد آن را بخش خدمات تشکیل می‌دهد حرفه وکالت جایگاهی انکارناشدنی دارد.
- حتی در کشورهایایی که حرفه وکالت حرفه جدیدی است این بخش در حال رشد است.
- منازعات بر سر زمین، مبادله کالا و خدمات، اختلافات خانوادگی و جرم و جنایت در حال افزایش بوده است.

پیشه و کالت

- معاون حقوقی رئیس قوه مجریه می‌گوید: «در حال حاضر ۱۰ میلیون پرونده در محاکم قضایی، ۵/۳ میلیون پرونده در شورای حل اختلاف و ۵/۵ میلیون پرونده در محاکم دادگستری وجود دارد که اگر هر خانواده ۴ عضو داشته باشد این مساله نشان از درگیری ۴۰ میلیون نفر با مسائل حقوقی و قضایی دارد.» (۸ دی‌ماه ۱۳۹۳)

پیشه و کالت

- به نظر می‌آید که تفاوت میان پرونده‌های مطرح در محاکم قضایی و پرونده‌های مطرح در محاکم دادگستری از جنس پرونده‌های کیفری و مدنی یا در مرحله تحقیق و دادگاه باشد که گوینده آن را روشن نساخته است. این پرونده‌ها به آن دسته از موارد نقض قانون که به طور روزمره رخ می‌دهند (مثل نقض مقررات راهنمایی و رانندگی) مربوط نمی‌شوند و با دعاوی میان افراد یا نقض قوانین کیفری ارتباط دارند.

پیشه و کالت

- مجموع پرونده‌هایی که معاون حقوقی ذکر می‌کند ۱۹ میلیون است و اگر در هر پرونده به طور متوسط دو نفر درگیر باشند حدود ۳۸ میلیون نفر با محاکم سروکار دارند که این یعنی یک پرونده باز برای هر دو نفر یا دو پرونده به ازای هر خانواده.

چهار نوع نهاد مدنی دارای نقش نظارتی

- نهادهایی که می‌توانند نقش نظارتی و پشتیبانی‌کننده در حوزه قضا داشته باشند:
- (۱) کانون‌ها یا انجمن‌های وکلا، دادستان‌ها، قضات یا دیگر کارکنان حوزه قضا
- (۲) انجمن‌های علمی در این قلمرو
- (۳) انجمن‌های دفاع از حقوق زندانیان یا حمایت از آن‌ها و خانواده‌های‌شان
- (۴) نهادهای حقوق بشری که به نظارت بر کار دستگاه‌ها یا تلاش برای استیفای حقوق بشر و حقوق اساسی شهروندان می‌پردازند.

ارزش‌های وکالت

- دسترسی همگانی به وکیل: زن و مرد، فقیر و غنی، کودک و بزرگسال، زندانی معمولی و زندانی سیاسی، مجرم و بی‌گناه
- فقدان تبعیض بر اساس جنسیت، سن، نژاد، معلولیت، و گرایش جنسی
- اطمینان‌یابی از عملکرد نهادهای قانونی بر اساس عدالت

نقش اجتماعی نهاد وکالت؟

- وکالت به عنوان یکی از چهار حرفه ضروری در امر برقراری نظم و قانون و حل اختلافات و مجادلات در کنار قضاوت، دادستانی (تحقیق و بررسی و مشخص کردن اتهام در جرائم عمومی)، و پلیس
- از مراجع اقتدار (پیران، رهبران مذهبی) به وکیل هر دو طرف در حل اختلافات
- از پیرسالاری و ربانی‌سالاری به حق‌سالاری و قرار دادسالاری

کارکرد مهم وکالت: اقناع

- روش‌های حل اختلاف: سازش به جای انتقام و دشمنی
- آموزش حقوقی
- انتقال ایده هزینه-فایده حتی در صورت محق بودن
- نتیجه: کمتر کردن بار دادگاه‌ها

اهداف و چشم‌انداز وکالت

- پایان باور به عدالت تام قاضی: دفاع از متهم
- دسترسی متهم به دنیای خارج و عدم امکان انزوا
- وادار کردن اتهام‌زننده به تحقیق و گردآوری شواهد
- پرهیز یا جلوگیری از تعارض منافع
- افزایش امکان بی‌طرفی در دادگاه
- افزایش امکان اطلاع عموم از پرونده

پرسش‌های تا اینجا

- چرا پیشه وکالت در دوران قدیم چندان عمومی و فراگیر نبود؟
- چرا گروه‌هایی به این پیشه دیدگاه منفی دارند؟
- تفاوت نقش نهاد وکالت با دیگر نهادهای نظارتی در حوزه قضا چیست؟
- منظور از قرارداد سالاری چیست؟
- چه رخدادهایی موجب گسترش این پیشه شد؟

موانع رشد پیشه وکالت در برخی از کشورها

- نفی این حرفه به تمامی
- بی‌توجهی به کارکرد اجتماعی نهاد وکالت: تصور همه‌کاره و معجزه‌گر بودن دولت
- خلط میان جرم و مجرم
- مقابله با فعالیت‌گرایی حقوقی
- نفی استقلال نهاد وکالت

نفی این حرفه به تمامی

- وکالت، حرفه‌ای غیرضروری
- در تصویری که روحانیت شیعه از قضا و دستگاه قضایی دارد و در کتب فقهی تدریس می‌شود، اصولاً جایی برای وکیل و دادستان و بازپرس و نماینده پزشکی قانونی وجود ندارد. قضات شرع اصولاً به حقوق صوری یعنی حقوق فرد متهم چه قبل و چه بعد از حکم باور ندارند و صرفاً به ماهیت مورد دعوا نگاه می‌کنند. از حیث ماهیت نیز افراد یا حق دارند یا حق ندارند و اگر کسی حق با او نباشد دیگر نباید از وی دفاع کرد. از همین جهت معاون اول قوه قضاییه می‌گوید: «حق الوکاله برخی وکلا که از موکلین ناحق دفاع می‌کنند نامشروع است.» ابراهیم رئیسی، مهر ۲۲ آبان ۱۳۹۱

نفی این حرفه به تمامی

- بنا به علم قاضی که لدنی و ذاتی است موکل قبل از فرایند دادرسی و تحقیق به موکل حق و موکل باطل تقسیم می‌شود و وکلا نباید از موکل باطل دفاع کنند. به همین دلیل است که منتقدان و مخالفان جمهوری اسلامی از حق وکیل محروم می‌شوند چون حکم آنها حتی پیش از دستگیری صادر شده است. وکلایی نیز که از این افراد دفاع کنند خود به زندان افکنده می‌شوند.

بی‌توجهی به کارکرد اجتماعی نهاد وکالت

- ایده دولت‌گرایی
- دولت به عنوان تنها رافع منصف و کم‌هزینه تخصصات

دفاع از جرم یا دفاع از مجرم؟

- مغالطه‌ای شایع در میان باورمندان به حق و باطل در فرایند قضایی
- مجرم بزرگتر است از جرم
- مجرم به عنوان یک کل منفرد دارای حقوق است.
- مجرم قابل بازپروری و جرم‌زدایی است.
- آیا حکومت/قربانی و مجرم در یک مرتبه اخلاقی هستند.
(در قصاص آنها در یک مرتبه قرار می‌گیرند)

مقابله با فعالیت‌گرایی حقوقی

- مواجهه حکومت با وکلا و نهادهای آنان؟ وکالت حقوق بشری:

cause lawyering

- 1. دفاع از قربانیان ماشین سرکوب حکومت‌ها/مهاجران/کسانی که حقوق بشرشان نقض شده/محکومان به اعدام/علیه نژادپرستی/مردم مناطق اشغالی
- 2. قرار گرفتن تحت تعقیب دستگاه‌های امنیتی
- 3. اتهام ارتباط با بیگانه به آنان
- 4. محاکمه و زندانی شدن آنها

نفی استقلال نهاد وکالت

- مهم‌ترین مسئله وکلا در نظام جمهوری اسلامی استقلال آنها در انجام وظایف شغلی خویش بوده است اما هیئت حاکمه که استقلال هیچ صنف و گروهی را پذیرا نیست صدور مجوز و نظارت بر کار وکلا را نیز در حیطه فعالیت‌های حکومت قرار داده است. حکومت جمهوری اسلامی با تبصره‌ی ۱۸۷ برنامه سوم توسعه تلاش کرد استقلال کانون وکلا را مخدوش کند.

نفی استقلال نهاد وکالت

- بنا بر این تبصره، قوه قضاییه خود به صادرکننده پروانه وکالت تبدیل شد. دیگر کارکنان دستگاه قضا از داشتن تشکلهای خود محروم هستند. صدور پروانه وکالت از سوی قوه قضاییه تا آنجا رواج داشته که در سال ۱۳۹۳، ۴۳ هزار وکیل عضو کانون وکلا و ۲۰ هزار وکیل نیز عضو ماده ۱۸۷ در حال فعالیت در کشور بوده‌اند.

وکیل به منزله ارتباطگیرنده

• Goodwife

• Harry's law

رابطه وکیل با دیگر وکلا: وکالت به منزله فعالیت جمعی و کار تیمی: نقش در گروه، چگونگی تحول گروه

رابطه با موکلان

رابطه با پلیس و دادستانی

رابطه با قضات

وکیل به منزله ارتباطگیرنده

- اهمیت مهارت‌های ارتباطی
- سخن گفتن با اعضای بدن: عوامل محیطی، عوامل شخصی، عوامل فرهنگی

وکالت و صحنه نمایش دفاع از متهم

- علی‌رغم تجویز حضور وکیل در نزد مراجع قضایی مستند به تبصره ماده ۱۱۲ قانون آیین دادرسی کیفری در مراحل تحقیقات مقدماتی و برخورداری وکیل در موضع دفاع از احترام و تأمینات شاغلین شغل قضا از جمله در نزد مراجع انتظامی برابر تبصره ۳ ماده واحده مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام- در صورتی که وکالت برای موردی مورد پذیرش ضابطان و دادگاه قرار گیرد-

وکالت و صحنه نمایش دفاع از متهم

- وکلا در ایران عملاً و عموماً (۱) حق ملاقات با موکل خود قبل از حضور در دادگاه را ندارند، (۲) حق حضور در جلسات بازجویی موکل خود را ندارند، (۳) حق دسترسی به مفاد پرونده موکل خود را ندارند، و (۴) موکل تنها با اجازه قاضی می‌تواند وکلا را به دفاع از خود فرا بخواند و اگر قاضی (و در واقع بازجو) اجازه ندهد برای وی وکیل تسخیری تعیین می‌شود و متهم نیز حق ندارد این وکیل تسخیری را در دادگاه رد یا مرخص کند. در پرونده‌های سیاسی این محدودیت‌ها افزایش می‌یابد.

سه روش نهایی برای حذف وکالت

- الگوی رفتاری قوه قضاییه و ضابطان آن نشان داده است که اگر بازجویان و قضات نخواهند فردی وکالت کسی را بر عهده گیرد یا اصرار بر نداشتن وکیل برای یک فرد داشته باشند:
- (۱) وکیل یا وکلای مربوطه را با صحنه‌سازی بازداشت می‌کنند (مثل جاسازی مشروبات الکلی یا اسلحه یا مواد مخدر در خانه یا دفتر کار وکلا) یا برای وکیل پرونده‌های مالی درست می‌کنند.

سه روش نهایی برای حذف وکالت

- (۲) در بازجویی‌ها با شکنجه و انفرادی به زندانی فشار می‌آورند تا حق وکیل گرفتن خود را واگذار یا وکیل خود را عزل کند (بنا به ماده‌ی ۳۷ آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب مصوب ۲۱ فروردین ۱۳۷۹ «عزل وکیل مانع از جریان دادرسی نخواهد بود.»)
- (۳) ماموران اطلاعاتی و نظامی وکلا را تهدید به عدم تمدید پروانه وکالت می‌کنند (مثل تهدید نقی محمودی و عباس جمالی در تبریز)
- بدین ترتیب، اصل ۳۵ قانون اساسی از روز تصویب زیر پای بازجویان و قوای قهریه قرار گرفته است.

نقش وکلا در دادگاه‌ها و جامعه؟

- به جریان انداختن قراردادها
- حل اختلاف حتی بدون نیاز به رفتن به دادگاه
- پیشگیری از وقوع جرم با دادن مشاوره به موکلان خود قبل از تصمیم‌گیری
- کاهش از بار دستگاه قضا با حضور در معاملات و تصمیم‌گیری‌ها
- افزایش عقلانیت اجتماعی با یادآوری هزینه‌ها و فواید یک کنش یا تصمیم

استقلال نهاد وکلا چگونه ممکن است؟

- نهاد قدرتمند کانون وکلا با عضویت اکثریت وکلا در سراسر یک کشور
- استقلال قوه قضاییه: بدون استقلال قوه قضاییه وکلا نمی‌توانند مستقل باشند.
- استقلال مالی وکلا از دولت که نتیجه قدرت مالی طبقه متوسط است.
- جدایی دین از دولت: تداخل دین و دولت، دین‌داران را در مقام حق قرار داده و نقش دفاع از حق را از وکلا می‌ستاند.

پرسش‌های پایان این جلسه

- چرا وکالت در برخی جوامع رونق و در برخی دیگر از جوامع رکود دارد؟
- دفاع از جرم و دفاع از مجرم چه تفاوت‌هایی دارند؟
- وکالت نمایشی چیست؟
- روش‌های حکومت‌های اقتدارگرا در حذف وکالت از پرونده‌ها
- چرا نهاد وکالت در ایران استقلال ندارد؟

حقوق معنوی

- اختصاص - این مطلب به پروژه توانا مربوط به سازمان
- E-Collaborative for Civic Education اختصاص دارد و استفاده از آن می بایست با ذکر نام سازمان تهیه کننده انجام شود.
- غیر تجاری - این مطلب برای استفاده های غیر تجاری می باشد و برای هیچ گونه منفعتی بهره برداری نخواهد شد.
- اشتراک - اگر می خواهید هر گونه تغییری در مطلب وارد کنید، شما می توانید حاصل کار را تنها تحت مجوز
- E-Collaborative for Civic Education منتشر کنید و برای ایجاد بدنه اصلی اطلاعات، این تغییرات را باید با
- E-Collaborative for Civic Education به اشتراک گذارید.

